

Repere curriculare ale formării culturii muncii la elevii cu dizabilități mintale
Curricular milestones of the formation of the work culture at the students with mental disabilities

Viorica Cerneavski, lector superior,
Catedra de asistență socială,
Facultatea de Psihologie și Psihopedagogie Specială,
UPS „Ion Creangă”

Rezumat

Conținutul articolului integrează analiza curriculumului școlar la educația tehnologică pentru clasele primare, prin evidențierea elementelor fundamentale ale formării culturii muncii. Studiul a evidențiat că competențele și conținuturile indicate reflectă, în linii generale, esența problemei de studiu. În aria curriculară *Tehnologii* sunt evidențiați doar unii din indicatorii culturii muncii, ceea ce a determinat elaborarea unui model de formare a culturii muncii la elevii cu dizabilități mintale, care ar facilita integrarea lor socioprofesională.

Cuvinte-cheie: educația tehnologică, elevi cu dizabilități mintale, cultura muncii, curriculumul școlar.

Abstract

The content of the article aims at analyzing of the School Curriculum in technological education for primary classes by highlighting the fundamental elements of the formation of the work culture. The study revealed that the competences and the contents indicated generally reflect the essence of the study problem. In the *Technology* Curricular Area, only some of the indicators of the labour culture are highlighted, which made it necessary to develop a model of the work culture training for the students with mental disabilities that would facilitate their socio-professional integration.

Keywords: technological education, students with mental disabilities, work culture, school curriculum.

În sistemul de învățământ special, educația tehnologică are o importanță primordială pentru corectarea, compensarea și recuperarea deficiențelor în dezvoltarea intelectuală și fizică a elevilor. Munca, în formele ei mai simple, reprezintă activitatea cea mai accesibilă pentru acești copii, astfel că educația tehnologică își propune formarea la ei atât a atitudinii valoric-atitudinale față de muncă,

cât și a competențelor necesare executării oricărei activități, și dobândirea unui anume grad de pregătire profesională [4, p. 4].

Educația tehnologică este o disciplină obligatorie și o arie curriculară prevăzută de Curriculumul Național care orientează elevii spre integrarea lor în spațiul social-economic și istorico-cultural, folosind în acest scop strategii de formare cu caracter preponderent practic și care stimulează gândirea creativă, formează competențe necesare pentru viață [3, p. 146].

Așa cum remarcă A. Danii, A. Racu, E. Postolachi în lucrarea „Educația tehnologică în școala auxiliară. Concepție și programe de instruire” (2002), atât în planul dezvoltării personale, cât și în cel ce vizează viața socială și profesională în ansamblul ei, se poate observa că educația tehnologică se conturează ca premisă și rezultat care condiționează atitudinea și conduita elevului cu dizabilități mintale. În procesul educației tehnologice, elevii însușesc componentele principale ale activității de muncă, fiind orientați spre perceperea elementelor fundamentale ale culturii muncii. În acest scop, se impune o opinie conceptuală privind rolul, locul și conținutul educației tehnologice în modelarea personalității elevului [4, p. 7]

Cunoștințele de bază, în procesul educației tehnologice în școala auxiliară, menționează N. Bucun, A. Danii, N. Andronachi, A. Racu, M. Ciubară, O. Ababii, S. Bâcu (2002), trebuie să contribuie la formarea unor noțiuni fundamentale despre muncă și rolul ei în viața socială și cotidiană, prin intermediul comunicării informației adecvate potențialului intelectual și psihofizic al copiilor deficienți mintal, despre selectarea materialelor prime și confecționarea unor obiecte de artizanat și uz casnic, aplicarea practică a științelor naturii în cadrul muncii agricole, asimilarea tehnologiilor de prelucrare a lemnului, confecționarea unor articole de menaj, îmbrăcăminte [2, p. 39].

În procesul elaborării Curriculumului pentru învățământul special la educația tehnologică (2006), autorii s-au bazat pe principiile actuale de dezvoltare a învățământului, luând în considerare posibilitățile psihofizice individuale și diferențiate, tabloul clinic și structura defectului elevilor, punând accentul pe recuperarea lor psihofizică, pregătirea pentru integrarea activă în societate. În această ordine de idei, după cum menționează M. Rotaru, „se urmărește formarea la elevi a intereselor stabile pentru muncă, formarea priceperilor și deprinderilor practice, care asigură adaptarea la instabilele condiții de muncă în societate” [8, p. 61].

Efectul acestui curriculum este vizibil și impunător. Analiza cercetărilor experimentale și a lucrărilor care relevă specificul educației tehnologice în școala auxiliară demonstrează că în procesul educației tehnologice elevii însușesc componentele principale ale activității de muncă, fiind orientați spre asimilarea principalelor elemente tehnice fundamentale pentru cultura muncii. Astfel, studiile

efectuate de C. Badâr, Т.П. Бырсану, N. Bucun, V. Corceas, A. Danii, D. Gânu, S. Gonciaruc, V. Stratan, ș.a. argumentează și exprimă o viziune univocă asupra conceptului ce vizează cultura muncii și formarea acesteia.

Savanții susțin că, în ceea ce privește priceperile generale de muncă, precum sunt procedeele de activitate practică și de cunoaștere a materialelor, uneltelor și ustensilelor; normele sanitaro-igienice și regulile de protecție a muncii și tehnicii securității în timpul proceselor tehnologice; regulile de organizare a locului de muncă; procedeele de realizare a sarcinii; planificarea operațiilor și acțiunilor necesare pentru îndeplinirea sarcinii; analiza și compararea obiectelor/produselor etc., elevii cu dizabilități parcurg un traseu individual de formare, adaptat vârstei elevului și nivelului cognitiv al acestuia.

Copilul deficient mintal întâmpină mari dificultăți în formarea deprinderilor de muncă atât în perioada școlarizării, cât și după. Dificultățile sunt legate de organizarea propriei activități, de ritmul, viteza executării, calitatea și cantitatea lucrului efectuat. Diminuarea din punct de vedere cantitativ și calitativ a eficienței muncii produce dificultăți și în procesul integrării socioprofesionale [9, p. 61]. Ca orice disciplină școlară, educația tehnologică rezolvă problema dezvoltării multilaterale a copilului cu dizabilități mintale, contribuind considerabil la dezvoltarea lui fizică și morală. Totuși, sarcina de bază a acestei discipline este de a forma la elevi cunoștințe și deprinderi de muncă accesibile unei activități concrete [1, p. 199].

Inițierea copiilor cu deficiență mintală în activitatea de muncă a fost recunoscută drept condiție importantă în dezvoltarea generală a elevilor și în pregătirea lor pentru viața de sine stătătoare, fapt despre care consemnează mai mulți autori (Н. Букун, А. Данії, М. Ціобану-Грасу, V. Preda, A. Racu, M. Stanciu, E. Petrescu, R. Vâtcă, Г.М. Дульнев, Е.А. Ковалева, Г.Н. Мерсиянова, С.Л. Мирский, Н.П. Павлова, Б.И. Пинский, В.А. Шинкаренко ș.a.).

Educația tehnologică conține un apreciabil potențial de posibilități, în procesul de corecție a neajunsurilor elevilor cu dizabilități mintale. Existența unor atare posibilități este confirmată nu doar de practica școlară și de lucrările în domeniul psihopedagogiei, dar și de investigațiile în domeniul fiziologiei (N. Bucun, R. Nechit, Ж.И. Шиф au stabilit experimental îmbunătățirea funcțională a proceselor nervoase corticale la copiii și maturii cu dizabilități mintale sub influența activității de muncă).

Problema dezvoltării copiilor cu dizabilități mintale prin intermediul educației tehnologice este elucidată în lucrările savanților N. Bucun, C. Badâr, A. Danii, I. Druțu, D. Gânu, A. Gherguț, I. Sima, V. Stratan, Н.П. Павлова, В.А. Шинкаренко ș.a. În studiile efectuate, savanții subliniază faptul că semnificația dezvoltativă a educației tehnologice a elevilor cu dizabilități

mentale este direcționată atât spre priceperile și deprinderile motorii, operaționale, cât și spre sistemele de acțiuni mentale. S-a constatat că acțiunile mentale se exteriorizează prin diverse priceperi: conștientizarea scopurilor acțiunilor de muncă, priceperea de a se folosi de instrucțiuni (orale și scrise), priceperea de a proiecta activitatea și a respecta succesiunea etapelor de realizare, a măsura, a marca, a calcula, a-și controla lucrul, inclusiv cu ajutorul instrumentelor, a determina dependențele cauzale în procesul efectuării articolului (determinarea cauzei rebutului), a prezenta darea de seamă despre lucrul realizat, a efectua controlul ș.a.

Pornind de la teza axiomatică enunțată în Declarația de la Salamanca (1994) privind unicitatea profilului educațional al fiecărui copil, bazat pe particularitățile și necesitățile (cerințele) proprii, dar și pe impactul evenimentelor socioculturale din societate, toate rezultatele cercetărilor în domeniul psihopedagogiei speciale au generat inițierea schimbărilor pe toate compartimentele sistemului de educație, inclusiv la capitolul curriculum.

Etapă actuală a educației tehnologice este influențată de factori, evenimente, procese ce pot fi atribuite atât mediului intern, cât și celui extern. Aceste influențe au impulsionat necesitatea modernizării curriculumului școlar național. Curriculumul modernizat la educația tehnologică este conceput astfel încât să poată răspunde provocărilor de pre-formare profesională a elevilor. Această necesitate este dictată de introducerea noilor tehnologii în viața societății moderne, de schimbarea rapidă a cerințelor de calificare și reducerea, în legătură cu aceasta, a termenului de viață a profesiilor.

Modernizarea curriculumului școlar pentru clasele I – a IV-a (2011), la nivelul ariei curriculare Tehnologii, reprezintă o etapă firească a procesului de dezvoltare curriculară. Curriculumul școlar, proiectat și implementat, actualmente vizează trecerea de la proiectarea demersului educațional în baza obiectivelor pedagogice la centrarea acestuia pe formarea-dezvoltarea competențelor școlare. Problema care se pune astăzi este înzestrarea fiecărui elev cu un minimum de competențe funcționale, necesare acestuia fie pentru accederea la o nouă treaptă de învățământ, fie pentru o inserție mai reușită în viața socială [5, p. 4].

În accepțiunea lui M. Manolescu, competența este adecvată învățământului formativ și vine în acord cu așteptările social-economice moderne față de școală, care își propune creșterea autonomiei individuale în viața personală și profesională [Apud 7, p. 8].

Deținând o competență în domeniu, munca devine automată și fără necesitatea de a deține controlul cognitiv permanent, menționează V. Guțu [Apud 7, p. 30].

Noile realități și perspective sociale au determinat necesitatea formulării finalităților educației tehnologice nu doar în termeni concreți și pragmatici de obiective, ci, mai ales, din

perspectiva nevoilor reale de formare a personalității celui educat. Reprezentativă pentru științele educației devine și activizarea/intensificarea didacticii funcționale. Noile abordări vizează formarea la elevi a unui sistem de competențe necesare pentru a asigura optimizarea integrării sociale și, în perspectivă, a celei profesionale. Esența Curriculumului bazat pe competențe nu neagă teoria obiectivelor, ci vine să intensifice și să extindă nivelul de cunoaștere [3, p. 5].

Competența de bază a disciplinei educația tehnologică este ansamblul/sistemul integrat de cunoștințe, capacități, deprinderi și atitudini dobândite de elevi prin învățare și mobilizate în contexte specifice de realizare, adaptate nivelului cognitiv al elevului, în vederea realizării unor probleme cu care acesta se poate confrunta în viața reală [Idem, p. 147].

Revizuirea programelor școlare pentru clasele I – a IV-a, la nivelul ariei curriculare Tehnologii, are în vedere racordarea, încă din învățământul primar, a obiectivelor și a conținuturilor învățării la cerințele formulate pentru educația de bază. Se creează astfel premisele ca, pe parcursul școlarității, toți elevii să dobândească un sistem de cunoștințe, abilități și atitudini care să le faciliteze viitoarea integrare în viața socială și profesională. Rezultatul este benefic atât pentru individ, cât și pentru societate.

Planurile-cadru de învățământ în vigoare cuprind educația tehnologică în calitate de disciplină de trunchi comun atât în învățământul primar, cât și în cel gimnazial. Prin urmare, proiectarea curriculumului acestei discipline impune asigurarea coerenței orizontale și verticale. Prin modificările pe care le aduce noul curriculum, comparativ cu cel anterior, s-a avut în vedere asigurarea corelației între ceea ce au învățat elevii în clasele I – a IV, abilități practice, și ceea ce se urmărește prin noile programe școlare de educație tehnologică pentru clasele a V-a – a VIII-a. S-a mai avut în vedere faptul că educația tehnologică, având caracter interdisciplinar, asigură potențialul productiv al elevilor prin valorificarea capacităților fiecăruia în contextul întregului areal cultural.

Concepția didactică a disciplinei educația tehnologică reflectă procesul formării deprinderilor de a produce obiecte simple și utile în viața de zi cu zi, pune în valoare și sugerează elevilor multiple posibilități de integrare în diverse medii socioculturale. Caracterul activităților educaționale specifice disciplinei contribuie la formarea unei personalități capabile de a se adapta la condiții de viață mereu în schimbare.

Structura modulară a curriculumului asigură flexibilitate, dinamică, abordare diferențiată în timp a modulelor și, totodată, permite a lua în considerare interesele elevilor și specificul localității unde se află școala, ceea ce oferă un grad înalt de responsabilitate și autonomie instituțiilor de învățământ în selectarea conținuturilor de instruire.

Cu referire la tema cercetării noastre, menționăm că Curriculumul modernizat permite abordarea procesului de formare a culturii muncii într-un mod nou. Ținem să explicăm că formarea tehnologică a elevilor a existat dintotdeauna, deși termenul *tehnologii* a fost rar utilizat în programele anterioare de studii și în literatura de specialitate. În același timp, orice programă de educație tehnologică pentru clasele primare includea obiectivul de formare la elevi a tehnicilor și tehnologiilor de prelucrare a materialelor, folosirea instrumentelor, ceea ce denotă formarea componentelor culturii muncii.

În cadrul curriculumului revizuit, tehnologiile au caracter generic, universal, ele pot fi atribuite oricărei activități umane, prezentate în modulele preconizate. Această justificare a formării tehnologice a elevilor din ciclul primar introduce unele ajustări în evaluarea tradițională a formării culturii muncii. Cercetările noastre arată că prelucrarea diverselor materiale include procedee tehnologice identice, cum ar fi marcarea, tăierea, asamblarea. Considerate metode generalizate de prelucrare a materialelor, curriculumul prevede aplicarea acestora în următoarele module: Arta culinară și sănătatea, Arta acului (Cusutul și brodatul tradițional), Croșetarea, Sărbători calendaristice, Modelarea artistică din lut, Tricotarea, Activități agricole. Prin urmare, profesorul trebuie să planifice formarea culturii muncii concentrându-se asupra integrării proceselor tehnologice pe orice arie modulară – Lucrul cu plastilina, Lucrul cu hârtia și cartonul, Lucrul cu materiale din natură, Lucrul cu fire și materiale textile, Munca de îngrijire a plantelor.

Această abordare a structurii educației tehnologice permite selectarea componentelor culturii muncii care pot fi formate prin acest curriculum, și anume: aplicarea corectă a tehnicilor de lucru cu diverse materiale, întocmirea unui plan de lucru în vederea obținerii unui produs, selectarea materialelor și a ustensilelor în funcție de scopul urmărit, respectarea etapelor de realizare în confecționarea unor produse simple, aprecierea unui produs în funcție de diferite criterii, respectarea normelor sanitaro-igienice și protecția muncii.

Analizând curriculumul modernizat, am ajuns la concluzia că există, fără îndoială, în conținutul educației tehnologice, indicații referitoare la formarea culturii muncii în clasele primare. Avantajele incontestabile ale curriculumului, în conformitate cu studiul nostru, țin de intenția formării la elevi a reprezentărilor generale despre procesul de muncă, planificarea lucrărilor, organizarea locului de muncă, alegerea corectă și corespunzătoare a materialelor și metodelor de prelucrare potrivită a acestora, adică sunt valorificate cunoștințele și abilitățile care sunt componente integrante ale culturii muncii elevului.

Este important să accentuăm că organizarea și desfășurarea procesului educațional pentru copiii cu dizabilități mintale implică adaptarea curriculară. Un curriculum adaptat nu este unul nou,

nici alternativ, este același curriculum general, dar adaptat la potențialul individual specific al copiilor cu cerințe educaționale speciale [5, p. 23]. Considerarea particularităților cognitive ale elevilor ajută la adaptarea conținuturilor curriculumului în așa mod, încât să fie accesibile pentru a fi însușite, pentru a înlătura diferite bariere de învățare cu care se confruntă elevii, pentru a elabora un curriculum individualizat. De aici, este necesară adaptarea conținutului, a formelor de organizare și a metodelor la posibilitățile elevilor, la capacitatea de înțelegere și la ritmul de lucru propriu fiecărui elev în parte [6].

Adaptarea curriculară se poate realiza prin eliminare, substituire sau adăugare de conținuturi, în concordanță cu obiectivele și finalitățile educației tehnologice, propuse și înaintate învățământului special. Adaptarea curriculară a ariei Tehnologii pentru elevii cu dizabilități mintale se reduce din punct de vedere al conținutului informațional ce urmează a fi însușit în fiecare modul în parte. Totodată, crește numărul de activități practice în care urmează să fie inclus elevul cu deficiență mintală, în scopul recuperării acestuia.

Munca și programul pedagogic adaptat pentru elevii cu dizabilități mintale constă în stabilirea conținuturilor și competențelor educației tehnologice corelate cu conținuturile componentelor curriculumului național și cu posibilitățile elevului cu cerințe educaționale speciale din perspectiva finalităților procesului de adaptare și de integrare școlară și socială a acestuia [5, p. 23]. Lucru simplu de înțeles, dar dificil de pus în practică. Obiectivele didactice și conținuturile de învățare care urmează să fie realizate/asimilate la lecțiile de educație tehnologică de către fiecare copil se stabilesc de către profesorul specialist la clasă. Principalul factor de acțiune și de coordonare a realizării programului pedagogic adaptat devine identificarea, evaluarea și reprogramarea periodică a conținuturilor învățării pentru fiecare elev sau grup de elevi, precum și evidențierea traseului individual de educație.

Astfel, în planul adaptării curriculare pentru elevii cu deficiență, are loc o mișcare în sensuri diferite față de curriculumul general pentru elevii valizi. Pe de o parte, curriculumul se restrânge, iar pe de altă parte, se amplifică prin introducerea unor activități practice, destinate compensării și recuperării stării de deficiență.

În concluzie, adaptarea ariei curriculare Tehnologii din curriculumul școlar, în vederea formării culturii muncii la elevii claselor primare din școala auxiliară, s-a realizat prin:

- adaptarea conținuturilor, având în vedere atât aspectul cantitativ, cât și cel calitativ, planurile și proiectele fiind adaptate la potențialul de învățare al elevilor, selectarea obiectivelor și derularea unor activități de recuperare și remediare școlară și socială etc.;

- adaptarea proceselor didactice, având în vedere mărimea și gradul de dificultate al sarcinii, metodele și tehnicile de predare (metode și tehnici de învățare prin cooperare, metode și tehnici activ-participative, jocul didactic), materialul didactic (intuitiv), timpul de lucru alocat, nivelul de sprijin și asistență;
- adaptarea mediului de învățare fizic, psihologic și social;
- adaptarea procesului de evaluare, având în vedere ca finalitate dezvoltarea unor capacități individuale ce se pot exprima prin diverse produse.

Modalitatea de evaluare a activității de muncă și a produselor obținute se adaptează în funcție de potențialul individual al elevului și vizează identificarea progresului realizat de elev, luând ca punct de plecare rezultatele evaluării inițiale. Aceste rezultate conduc la selectarea obiectivelor, conținuturilor și a activităților de învățare de mai departe la lecțiile de educație tehnologică.

Cunoștințele incluse în aria curriculară educația tehnologică formează trunchiul fundamental al abilităților ce exprimă cultura muncii. Prin urmare, o astfel de orientare a conținutului curricular îi permite profesorului de la clasele primare construirea unui sistem adecvat de formare a culturii muncii la elevi. În plus, am constatat că componentele constitutive ale culturii muncii, necesitatea formării cărora este indicată în curriculum (elaborarea unui proiect de confecționare a unui obiect, conceperea și organizarea mijloacelor de confecționare a unui obiect conform proiectului elaborat; realizarea obiectului conform proiectului elaborat, respectând regulamentul tehnologic; evaluarea lucrării realizate, memorizarea etapelor procesului tehnologic), sunt o parte importantă a cercetării noastre și determină perspectiva socială a școlii privind dezvoltarea fiecărui copil, mobilizarea resurselor sale fizice și intelectuale, la toate nivelurile de educație.

Practica școlii auxiliare și rezultatele cercetării demonstrează că majoritatea elevilor deficienți mintal din clasele primare, în general, pot însuși cunoștințe și forma abilități ale culturii muncii, doar că procesul formării decurge mult mai lent și diferit decât la elevii dezvoltați normal.

Bibliografie

1. Badâr, C., „Educația tehnologică – fundament al integrării socio-profesionale a copiilor cu deficiență mintală”, în *Integrarea școlară și socială a copiilor cu cerințe speciale. Simpozion internațional*, Chișinău, 1998, p. 264.
2. Bucun, N. ș.a., *Bazele curriculare și standardele învățământului special*, Chișinău, Pontos, 2002.

3. *Curriculumul Școlar. Clasele I-IV*, ME, Chișinău, 2010.
4. Danii, A., Racu, A., Postolachi, E. ș.a. *Educația tehnologică în școala auxiliară. Concepție și programe de instruire*, Chișinău, Epigraf, 2002, 168 p.
5. Hadârcă, M., Cazacu, T., *Adaptări curriculare și evaluarea progresului școlar în contextul educației incluzive. Ghid metodologic*, Chișinău, LUMOS FOUNDATION, 2012, 101 p.
6. Radu, I.D., *Educația psihomotorie a deficienților mintali*, București, Pro Humanitate, 2000.
7. Raileanu-Ciobanu, O., *Pedagogia competențelor. Suport de curs*, coord.: Cuznețov, L. Chișinău, Primex Com, 2015, p. 120.
8. Rotaru, M., *Metodologii speciale în debutul școlar*, Chișinău, Tipografia UPS „Ion Creangă”, 2012, 210 p.
9. Букун, Н.И. и др., *Совершенствование процессов социально-трудовой адаптации учащихся и выпускников вспомогательных школ*, Кишинев, Штиинца, 1990.